

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod licencom [Creative Commons Imenovanje 4.0 međunarodna](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Sanja RADMILO DERADO

Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu

Cvite Fiskovića 5

HR – 21 000 Split

sradmilo@efst.hr

DOI: <https://doi.org/10.29162/ANAFORA.v12i1.1>

Izvorni znanstveni članak

Original Research Article

Primljeno 15. siječnja 2025.

Received: 15 January 2025

Prihvaćeno 13. ožujka 2025.

Accepted: 13 March 2025

NEOLIBERALNI REVIZIONIZAM I SUBVERTIRANJE NOVOG IRSTVA U ROMANU *THE FREE AND EASY ANNE HAVERTY*

Sažetak

U radu se istražuje koncept književnoga prikaza neoliberalne ekonomske paradigme u romanu *The Free and Easy* irske spisateljice Anne Haverty. Utemeljenost ovoga romana u širem kontekstu ekonomske, posebice neoliberalne problematike, interpretira se kao način posredovanja ekonomske stvarnosti tekстом, pri čemu književni tekst pruža dublji uvid u zbilju globalnih ekonomskih sustava koji su od 90-ih godina 20. stoljeća naovamo korjenito izmijenili irski društveni obzor. Kao polazište istraživanja postavlja se hipoteza kako je kulturni i književni imaginarij Irske usko povezan s njezinim ekonomskim i geopolitičkim položajem, što kontinuirano dolazi do izražaja u književnoj produkciji tijekom većega dijela dvadesetoga i u prva dva desetljeća 21. stoljeća. S tim u vezi, predstavljeno istraživanje oslanja se na postavke nove ekonomske kritike, relativno mladoga teorijskog pravca začetoga tijekom 80-ih i 90-ih godina 20. stoljeća čiji je cilj usustavljanje teorijsko-kritičkoga aparata utemeljenoga na ekonomskim paradigama i modelima te problematiziranje modusa interdisciplinarnosti dviju znanstvenih disciplina – ekonomije i književnosti. Na temelju toga, cilj je rada pokazati kako se interdisciplinarnim povezivanjem ekonomije i književnosti na primjeru analize jedne irske ženske proze sa sigurnošću mogu identificirati i analizirati neki od prešućenih čimbenika ekonomskoga pejzaža

Irske te motivi društvenoga i identitetskoga jaza formiranoga u sklopu šire predodžbe kulturne, ekonomske i društvene povijesti neoliberalizma.

Ključne riječi: neoliberalizam, irska ženska proza, nova ekonomska kritika, Anne Haverly, *Free and Easy*, konstruiranje novog irstva, irski identiteti

Uvod

Republika Irska na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće, u periodu od sredine 90-ih godina do 2008. godine, proživjela je period snažnoga gospodarskog razvitka koji je u javnom diskursu ekonomije predložen sintagmom keltski tigar. Taj period, obilježen snažnim gospodarskim rastom, za naciju povijesno obilježenu masovnim emigracijama stanovništva u bijegu od gospodarske zaostalosti, gladi i siromaštva, značio je zaustavljanje iseljavanja, ali i visoku stopu priljeva novoga stanovništva iz svih krajeva svijeta. Vladajuće strukture u Irskoj otvorile su granice Irske krupnome kapitalu olakšavajući investiranje u zaostalu ekonomiju. Nažalost, problemi na američkome hipotekarnom tržištu uzrokovani liberalizacijom tržišta nekretnina i financijskih tržišta, ali bez odgovarajuće regulative, te krah bankarskoga sustava započeo slomom banke Lehman Brothers 2008. godine, uzdrmali su globalnu ekonomiju i kao plimni val prelili su se i na zemlje članice Europske unije, a time i na Irsku koja je, uljuljana u vlastiti nacionalni i gospodarski procvat, nespremna dočekala val krize. Nagli pad vrijednosti nekretnina, nemogućnost vraćanja preuzetih kreditnih obveza, pad procijenjene kreditne sposobnosti Irske te destabilizirani bankarski i financijski sektor uveli su Irsku u eru gospodarskoga usporavanja tijekom 2007. godine, a potom i stvarnoga gospodarskog sloma koji je zemlju u ekonomskome pogledu vratio desetke godina unatrag (Hardiman 35). U periodu ulaska Irske u recesiju, čiji početak datira 2008. godine¹, diskurs radikalnih mjera štednje (engl. *austerity measures*) dominira ekonomsko-političkim obzorom Irske prebacujući teret odgovornosti na pojedinca umjesto na državu ili na međunarodne banke i korporacije. U periodu ekonomske stagnacije Irske mjere gospodarskoga oporavka svoj su najradikalniji oblik dobile 2008. odlukom irske vlade da nacionalizira posrnule banke (Boulet 17) te 2010. godine kada EU, ESB (Europska središ-

¹ Godine 2008. Europska komisija objavila je da je Irska ušla u period recesije. Toj objavi prethodilo je izvješće Središnjega ureda za statistiku (*Central Statistics Office*) u kojemu je vidljivo da je u prvome kvartalu 2008. irsko gospodarstvo palo za 0.3 %, dok je u drugome kvartalu palo za 0.5 %. Tehnička definicija recesije podrazumijeva pad gospodarske aktivnosti u dvama ili više uzastopnih kvartala, čime ova zemlja postaje prvom članicom eurozone koja je ušla u recesiju.

nja banka) i MMF (Međunarodni monetarni fond) preuzimaju upravljanje nad irskim financijskim tržištem, ali i nad cjelokupnim političkim i diskurzivnim krajobrazom Irske (Dellepiane Avellaneda i Hardiman 474). Djelujući kao jedan od ključnih mehanizama potpore i održavanja kapitalističkih interesa moćnih, pretežito američkih korporacija, neoliberalni diskurs štednje i odricanja nametnut je u svim segmentima društva, od javnoga sektora do najranjivijih skupina ovisnih o državnoj skrbi (Bracken i Harney-Mahajan 2). Iako se službeno smatra da je Irska izišla iz perioda recesije 2013. godine, mjere štednje u području fiskalne politike nastavljene su i narednih godina, što je doprinijelo preokretu u društvenome poimanju i prihvaćanju neoliberalne doktrine kao poželjnoga puta izlaska iz višestoljetne gospodarske zaostalosti i ovisnosti o kolonijalnim ambicijama Velike Britanije. U trenutku u kojemu Irci, poput stanovnika mnogih zapadnih nacija pogođenih globalnim financijskim slomom, žive na razvalinama razdoblja koje je bilo obilježeno bezobzirnim korištenjem javnih dobara u korist moćnih korporacija kojima je glavni cilj profit (Grgas, „Nosorog kapitala“ 6), irska se književnost polako okreće tematiziranju nove irske stvarnosti. Iako je izučavanje književnosti aktivnost koja zahtijeva ocrtavanje strogih disciplinarnih granica i metodoloških pristupa, ona često izlazi izvan tih granica da bi intervenirala u sam čin razumijevanja stvarnosti koja nas okružuje. U tom smislu ovaj rad motiviran je uvjerenjem kako je globalna financijska kriza, kao i neoliberalna tržišna politika koja je dovela do krize (Grgas, „Pynchon na oštrici noža“ 29–30), snažan izazov granicama književnosti kao discipline jer je sama globalna kriza, kao izvantekstualni događaj, destabilizirala disciplinarne granice i u prvi plan postavila književni tekst koji ulazi u dijalog s aktualnim trenutkom. Kako je tijekom posljednjega desetljeća 20. stoljeća utjecaj Katoličke Crkve u Irskoj počeo snažno opadati, doktrina neoliberalizma zagospodarila je ne samo u poslovnoj i javnoj sferi nego i u sferi privatnoga, individualnoga. Pri tome je, bilježi Mikowski (90), osobna sloboda pojedinca, nasuprot ukorijenjenoj poslušnosti i, u literaturi obilato adresiranoj, društvenoj represiji pod diktatom Katoličke Crkve i konzervativnoga morala, konačno postala svima dostupno pravo. Takve trendove od 90-ih godina 20. stoljeća kao ključnu prekretnicu u Irskoj ističe i Keatinge (70) koji u taj period smješta početak špekuliranja na tržištu nekretnina, što vidi kao jedan od ključnih uzroka irskoga ekonomskog kraha.

Budući da se u radu polazi od pretpostavke kako je irska iteracija neoliberalnoga kapitalizma paradigmatički primjer destruktivne moći globalnih kretanja

kapitala, kao i primjer uvelike fikcionalnoga karaktera globalnih financijskih mešetarenja u 21. stoljeću, književno predočavanje neoliberalizma razmatra se u kontekstu „destruktivnosti i nedokučivosti današnje mutacije kapitala“ (Grgas, „Pynchon na oštirci noža“ 30). Na primjeru romana irske spisateljice Anne Haverty *The Free And Easy* (2006) razotkriva se reprezentacijski potencijal suvremene irske ženske proze, i to ne onaj tek „površinski subverzivan“,² a zapravo konzervativan i tradicionalistički (Kiberd x), već onaj koji je radikalno odmaknut od konvencionalnih irskih trauma kakve dominiraju irskom književnošću 20. stoljeća.

Nova ekonomska kritika – sjedinjenje književne teorije i ekonomskih studija

Recentna povijesna zbivanja u sferi globalne ekonomije, posebice financija i bankarstva, zorno su pokazala kako realnost života, u kojemu povlašteni pojedinci svakodnevno donose rizične odluke kojima utječu na šire društvene zajednice, oblikuje apstraktan krug utjecaja koji je u svojoj naravi fikcionalan i nedokučiv. Naime, suvremena ekonomska kretanja, posebice kretanja financijskoga kapitala kao ključnoga gradivnog elementa ekonomskih sustava u 21. stoljeću, odlikuju se gotovo fikcionalnom prirodom jer se suvremeni financijski procesi odmiču od primarnih i sekundarnih sektora ekonomije da bi svoje transakcije provodili u sferama u kojima je novac vezivno tkivo u konstruiranju fiktivnih građevina na nestvarnim temeljima (usp. Grgas 2014). U tim se sferama novcem spekulira, on se prikazuje isključivo kao niz krivulja na računalnim ekranima reducirajući „kompleksnost realiteta na pravila i formule“ (Kolanović, „Ekonomija i književnost“ 21). Suvremene iteracije kapitala u suvremeno doba financijskoga kapitalizma uznemirujuće su fiktivne i pojedincu teško pripodobive, što ih čini moćnim sredstvom društvene manipulacije. Takvu složenost društveno-ekonomskih silnica teško je predočiti bez pomoći alata inherentnih drugim poljima ljudske spoznaje. U takvoj konstelaciji odnosa upravo se književnost nameće kao prikladan medij za predočavanje suvremenih ekonomskih zbivanja budući da ona predstavlja „onaj narativ društva koji sadrži kompleksnije oblikovano znanje o ekonomskim činjenicama i koje je ekonomija kao znanost nedostatna objasniti“ (Kolanović, „Ekonomija i književnost“ 21). Književnost je, naime, iznimno podatan medij za umrežavanje kulturoloških, društvenih i ekonomskih činjenica jer, suprotno popularnoj predodžbi pisaca

kao onih koji imaju potpunu kontrolu nad distribucijom i recepcijom svojih tekstova, oni tek posjeduju moć da kreativnim procesom fikcionaliziraju i reprezentiraju ekonomske paradigme svojim djelovanjem na etos čovjeka, društva, pa i čitavih nacija. Takva su prožimanja estetskoga i monetarnoga sustava predmet pozornosti predstavnika relativno novijega teorijskog i kritičkog smjera proučavanja poznatoga kao „nova ekonomska kritika“. Jedan od njihovih najvažnijih predstavnika, Marc Shell, u svojoj knjizi *Art and Money* tvrdi kako novac nije samo puka tema u umjetnosti, vidljivi sadržaj ili „korijenska metafora“ već je on aktivni društveni čimbenik zbog kojega cjelokupno umjetničko stvaralaštvo zapadnoga kulturnog kruga, čak i kada izravno ne tematizira novac i kapital, odiše monetarnom patinom (4). Shell također tvrdi kako postoji čitava pisana povijest o temama poput demona novca, okova duga, prosjaka i bogataša, sežući sve do Biblije, odnosno Novoga zavjeta u kojemu se spominje monetarna trgovina i razmjena. Osim fikcionalizacije ekonomskih procesa u književnosti, književnost kao institucija ima ekonomski značaj i u smislu svoje proizvodnje i potrošnje. Književnost je kapital, prije svega nečiji intelektualni kapital (u smislu kreativnoga procesa stvaranja, dovršavanja te isporuke gotova proizvoda tržištu), potom je i robni kapital (njome izdavači trguju, uređuju je prema zahtjevima tržišta i stavljaju na police kao robu koja traži svoje kupce), a svakako je i brendirani kapital jer se u javnome diskursu uvriježilo govoriti o sajmovima knjiga, festivalima književnosti, skandinavskoj školi krimića, trendu političkoga trilera, o popularnosti ovoga ili onoga žanra. Među navedenima posebno bismo istaknuli pitanje utjecajnoga izdavačkog privilegiranja određenih naslova, autora ili tema, kao i njihovu moć odlučivanja o tome što je vrijedno objavljivanja i distribuiranja na globalnome tržištu. U tom je smislu svakako presudna moć kapitala koji stoji iza moćnih međunarodnih izdavačkih kuća, a time i iza uredničkih i izdavačkih odluka. Sve, dakle, upućuje na činjenicu da kreativnost ima svoju uporabnu, ekonomsku vrijednost tek kada postane roba i kada se nudi na slobodnome tržištu na kojemu se konzumira stvarajući materijalnu dobit svojim tvorcima. Ta je roba popularna ili uspješna sve dok pronalazi svoje kupce, odnosno konzumente koji sudjeluju u ekonomizaciji umjetnosti, odnosno književnosti. Književnost je time, kao imaginacijska praksa od samih svojih začetaka pokazala „robni karakter“ jer je i sama, kao dio ekonomskoga spektra, njezin aktivni sudionik i uvelike ovisi „o ekonomskim procesima proizvodnje, distribucije i potrošnje“ (Kolanović, *Ekonomija i književnost* 21). Već se Karl Marx u svojoj dijalektičkoj kritici kapitalizma često koristio primjerima iz književnosti spominjući primjerice Shakespearea i Cervantesa u svojim eko-

nomskim djelima u kojima se književnost razmatra postavljajući klasno utemeljena pitanja. Književno se djelo u sklopu marksističke kritike bavi, između ostaloga, i pitanjem reprezentiranja različitih društvenih klasa i skupina pa se, primjerice, izučavaju modeli oblikovanja pozitivnoga ili negativnoga slikovlja pojedine društvene klase, ali i pitanje ciljane čitateljske publike, radničke ili pak građanske, kojoj se književni tekst obraća. To su u suštini ekonomska pitanja koja kao čitatelji možemo postaviti čitajući književni tekst. Naša interpretacija svakoga književnog teksta uvelike je uvjetovana kontekstom njegova nastanka. Tako ćemo, kao u slučaju ovoga istraživanja, tekstu pristupiti upravo iz rakursa moći kapitala da nadzire, stvara, briše i segmentira tržište rada jedne nacije stvarajući napukline unutar identitetske jezgre jednoga naroda. Ukazat ćemo na prekaru prirodu suvremenoga tržišta, ali i na činjenicu da je sve što se zbiva na takvome tržištu uvjetovano isključivo djelovanjima neoliberalnoga, slobodnog tržišta.

Takve i slične veze između ekonomije i književnosti analizira i eminentni francuski ekonomist Thomas Piketty, koji se poziva na pisce poput Jane Austen i Balzaca da bi oprimjerio važnost intuitivnih spoznaja pojedinca o materijalnoj sferi života, o bogatstvu i blagostanju ili o siromaštvu i društvenoj uskraćenosti. Prisnažujući tijesnu povezanost ekonomskih procesa i sudbine pojedinaca u engleskome i francuskome društvu od druge polovice 18. stoljeća do polovice 19. stoljeća, Piketty pojašnjava:

Vidjet ćemo, na primjer, da film i književnost, posebno roman 19. stoljeća, obiluju vrlo preciznim podacima o životnome standardu i relativnome bogatstvu različitih društvenih slojeva, a osobito o dubinskoj strukturi nejednakosti, načinima njezinoga opravdavanja i utjecaja na život pojedinaca. Posebno romani Jane Austen i Honoréa Balzaca pružaju potresne slike distribucije bogatstva u Velikoj Britaniji i Francuskoj između 1790. i 1830. Oba pisca prisno poznaju hijerarhiju bogatstva u svojoj okolini. Shvaćaju njezine tajne granice, poznaju njezine nemilosrdne posljedice za živote muškaraca i žena, za njihove strategije povezivanja, za njihove nade i nesreće. Prikazuju njezine učinke vjerodostojnije i snažnije od bilo kakve statistike ili znanstvene analize. (Piketty 10)

Koliko je istine u onome što Piketty tvrdi vidljivo je i u suvremeno doba koje je već u prvome desetljeću 21. stoljeća donijelo još jednu globalnu financijsku i ekonomsku krizu koja je dotaknula baš svaki aspekt života 'običnih ljudi' diljem

svijeta. No, postoji jedna važna razlika u ekonomskim procesima koje su tematizirali Balzac, Shakespeare ili Jane Austen, a ona leži u činjenici da je kapital koji oni tematiziraju u pravilu bio vidljiv i opipljiv, i u posjedovanju nekretnina, zemljišta ili imanja i u osobnom posjedovanju materijalnih sredstava koje osiguravaju lagodan i siguran hod kroz život, najčešće sustavom nasljeđivanja i rentijerstva, što čitavim generacijama povlaštenih omogućuje život bez realnoga rada.

Nedokučivost suvremenih kretanja kapitala u neoliberalnoj paradigmi odnosa postaje uznemirujuća činjenica baš kao što je, zamjećuje Kolanović, „papirnati novac u vrijeme svoje pojavnosti predstavljao duboko uznemirujući slučaj“ (22). Pozivajući se na tekst Johna Lanchestera za *The New Yorker* (2018), Kolanović tvrdi kako ekonomija i humanističke znanosti raspolažu različitim tipovima znanja i uvida, pri čemu ekonomija preferira ponašanja pojedinaca svoditi na pravila, dok humanističke znanosti zadržavaju svoj karakter ulaska u složene i kompleksne vidove ponašanja, što dovodi do nužnosti njihova dijaloga i međusobnoga nadopunjavanja (23). Lanchester, naime, raspravlja o ključnoj ulozi ekonomije i financija u moderno doba na primjeru moderniziranja Londona. Zamjećuje kako je London od sivoga, tmurnog, provincijskog grada 90-ih godina 20. stoljeća prerastao u globalno financijsko i poslovno središte Europe, pa i svijeta, do početka 21. stoljeća. Ključni se trenutak u preobrazbi Londona, tvrdi Lanchester, dogodio u listopadu 1986. godine kada je vlada odlučila deregulirati usluge financijskih tržišta, što je u financijskim krugovima londonskoga Cityja poznato kao *The Big Bang*. Od toga trenutka započinje dramatična preobrazba Londona u globalno financijsko središte uz bok njujorškome pandanu, The Wall Streetu. Ta ekonomska prekretnica koja je otvorila Pandorinu kutiju dopustivši financijskim stručnjacima da uz minimalan nadzor regulatornih tijela spekuliraju i manipuliraju tuđim novcem, pa tako i globalnim kapitalom, prelila se i u mikrosvijet običnoga čovjeka, čime je, zaključuje Lanchester, uzrokovala potpunu demografsku i kulturološku promjenu u strukturi grada. Odjednom su dijelovi južnoga Londona, do tada primamljivi pojedincima iz različitih društvenih slojeva s različitim mjesečnim primanjima, postali naseljeni skoro isključivo financijskim stručnjacima iz Cityja te pojedincima iz profesija koje na različite načine surađuju sa Cityjem.

Zagovarajući potrebu interdisciplinarnoga izučavanja ekonomskih fenomena čovječanstva, Morson i Schapiro tvrde kako ekonomisti imaju sklonost sviska gledati na ostale discipline koje izučavaju ljudska ponašanja svodeći složene

i heterogene pojavnosti u ponašanjima ljudi na jednostavne formule i krivulje ponude i potražnje te inzistirajući kako sve ostale discipline „postavljaju pitanja dok ekonomija jedina nudi odgovore“ (3). Autori ističu kako ekonomija počiva na trima problematičnim temeljima: kontinuirano i sistematično ignorira važnost kulture u svojim postavkama, zatim ignorira činjenicu da razumijevanje ljudskoga ponašanja zahtijeva poznavanje narativa koji proizvode i perpetuiraju ljudi i, konačno, ekonomija zadire u etička i moralna počela koja su izvan njezina dosega. Morson i Schapiro, stoga, kao rješenje nude ekonomistima nužnost korištenja humanističkih spoznaja, a posebice književnosti, koja bi ekonomistima proširila horizonte, a ekonomiji nadoknadila tri slijepe točke koje ju karakteriziraju (9–10).

Prisutnost financijskih algoritama u književnosti, odnosno u suvremenome romanu, analizira na konkretnim primjerima i Willems tvrdeći kako algoritmi, kao jedan od kompleksnih alata za rješavanje ekonomskih pitanja, nalaze svoju obradu u narativnim strategijama pisaca poput K. S. Robinsona i H. Kunzrua. Willems, naime, tvrdi kako „algoritmi mogu pronaći obrasce u povijesnim podacima s ciljem da predvide buduća ponašanja [...] Problem nastaje kada algoritmi ne mogu predvidjeti ekstremnu volatilnost na tržištu, što je jedan od razloga zašto su mnogi analitičari imali poteškoća u objašnjavanju financijskih kriza 1987. i 2007. – 2008. U financijama [...] volatilnost se određuje prema standardnoj devijaciji skupa podataka. Standardna devijacija predstavlja raspršenost podataka oko svoje aritmetičke sredine, uz standardno odstupanje od 3 koje se najčešće uzima kao prihvatljiva granica pogreške u statistici“ (3). Nakon pojašnjavanja uloge financijskih algoritama u statističkim izračunima, Willems navodi kako se dva spomenuta pisca u svojim romanima bave upravo ulogom volatilnosti u financijskim algoritmima i to „izmišljajući nove, fiktionalne financijske algoritme koji dobro uspijevaju na ekstremnoj volatilnosti“ (3). Pri tome, ti autori ne stvaraju književnost s ciljem ulaska na financijska tržišta, već svojim narativnim strategijama žele mijenjati čitateljev pogled na svijet, posebice svijet financija i kapitala koji je za većinu ljudi potpuna enigma iako je stalno prisutan u oblikovanju svakodnevnice cjelokupne svjetske populacije. Willems upravo te fiktionalne algoritme vidi kao način suprotstavljanja prijetnjama kapitalističkoga poretka koji je dominantno zavladao svjetskom ekonomijom. Poigravanje algoritmima, izmišljanje novih algoritama koji bi s više vjerojatnosti mogli predvidjeti buduće financijske krize i globalne ekonomske katastrofe koje uzrokuju autori o kojima Willems raspravlja podsjećaju nas kako financij-

ski algoritmi upravljaju svim aspektima suvremenoga života i kako nisu figure alternativne prošlosti, već „neizbježna budućnost“ (6). Oni su za suvremenoga čovjeka u 21. stoljeću sveprisutni, univerzalni i kada to prihvatimo, tvrdi i Grgas, kao „sveprisutnu prisutnost otvara se područje pitanja za koje vjerujem da je bilo zasjenjeno čitanjima književnosti motiviranim drugim, navodno sofisticiranijim zadaćama, ali kao što nam je pokazala aktualna svjetska kriza, teško da su te zadaće relevantnije“ (*Nosorog kapitala* 8). Nestabilnost algoritama i drugih financijskih alata za predviđanje kriza i volatilnosti na financijskim tržištima došla je do izražaja u još jednoj teško predvidivoj financijskoj krizi koja je započela u Sjedinjenim Državama 2008. godine, da bi se potom velikom brzinom prenijela na ostatak svijeta. Brzina i snaga te recentne krize upozorila je ekonomske stručnjake, ali podjednako i ekonomske laike, kako empirijski pokazatelji koji se koriste u predviđanju kriza, osnaženi kompleksnim načinima cirkulacije novca, odnosno kapitala, naprosto nisu više dovoljno pouzdani da bi mogli predvidjeti slične epizode. S time u vezi Grgas zamjećuje kako zahvati u svijetu financija „koji kao da su se poigrali zdravom pameću nalažu potrebu da o njima i njihovim posljedicama progovorimo na način koji se ne mora nužno pridržavati strogih uzusa ekonomske struke“ (95). Progovoaranje na koje Grgas poziva može se odnositi na sve društvene, ali i na sve humanističke discipline koje u središte svoga izučavanja postavljaju čovjeka i njegovo postojanje u svijetu koji ga okružuje. U tom smislu književnost i ekonomija gotovo da su nerazdvojni fenomeni u ljudskoj povijesti jer se književnosti može pristupiti i normativno, dakle iz ekonomskoga rakursa i uporabom ekonomskoga rječnika, a ekonomiju se, naročito posljednjih desetljeća s uspostavom skoro fiktivnih tijekova financijskoga kapitala, može analizirati uporabom bogatoga fundusa figurativnoga jezika kojim se brojke i statistike mogu približiti laičkom razumijevanju ekonomije. Ipak, u raspravama o reprezentiranju ekonomskoga sadržaja u književnosti potrebno je izbjeći generaliziranje jer su i ekonomija i književnost podložne povijesnim promjenama, posebice u suvremeno doba u kojemu je uloga književnosti unutar širega kulturološkog okvira podložna promjenama, oblikovanju novih pripovjednih formi te novih medija koji književnost čine sve dostupnijom (Knežević 45).

Nužnost interdisciplinarnoga povezivanja tih dviju nesrodnih disciplina javila se u periodu korjenitih društveno-ekonomskih previranja u zapadnjačkim društvima, odnosno u periodu u kojemu dominacija diskursa neoliberalizma počinje dominirati javnim prostorom nailazeći na opće prihvaćanje nacional-

nih i globalnih politika.³ Tako će se nova ekonomska kritika kao teorijska paradigma prvi puta snažno nametnuti 90-ih godina 20. stoljeća kada se javljaju značajnije studije i prvi radovi koji razmatraju književnost koristeći se ekonomskim paradigmatama i tropima. Ta pojava koincidirala je s trendom zamijećenim u području ekonomskih znanosti, a radilo se o rastućem korištenju metoda i izričaja tipičnih za književnost da bi se predočile određene prikrivene metafore. Međutim, istraživanja na raskrižju ekonomije, kulture i književnosti sežu nešto dalje u prošlost, preciznije do 70-ih godina 20. stoljeća kada se bilježi tzv. prvi val studija u polju ekonomske kritike kao odgovor na formalističke pristupe književnome tekstu koje su dominirale kritikom u drugoj polovici 20. stoljeća. Paralelno s valom promjena koje su se od 70-ih godina počele globalno odvijati u različitim vidovima života, pa tako i kulture, kritika je bila suglasna u nastojanju da se iznađu novi pristupi književnim tekstovima koji bi uzeli u obzir širi društveni obzor i unijeli u književnu kritiku novu vrstu interdisciplinarnoga proučavanja književnosti. Kao jedna od moćnijih disciplina s potencijalom teorijskoga umrežavanja s književnom kritikom nametnula se upravo ekonomija. Jedan od snažnijih poticaja tome bio je i tadašnji prodor novih ekonomskih pojmova u javni opticaj, pojmova poput burza kapitala, špekulacije, preuzimanja i spajanja, mešetarenje i slično, koji su predstavljali nove mogućnosti tumačenja funkcioniranja ljudskih zajednica, ali su ujedno potaknuli pitanje uloge ekonomije u kulturnome, napose književnome svijetu. Naravno, takve vrste međudisciplinarnih interakcija nisu se odvijale bez određenih pitanja o mogućnostima i dosezima novih pristupa istraživanju književnoga teksta na postavkama ekonomske kritike i njezina terminološkog aparata.

Do danas se ustalila teza o dvije iteracije nove ekonomske kritike. Prva, koju jasno definiraju teorijske studije objavljene krajem 70-ih i 80-ih godina te druga koju predstavljaju istraživanja iz 90-ih godina koja ukazuju na snažniju međusobnu interakciju ekonomskoga i književnoga diskursa u književnim djelima. Među najutjecajnijim studijama prve faze ekonomske kritike svakako su ona Marca Shella *The Economy of Literature* i studija Kurta Heinzelmanna *The Economics of the Imagination*. Oba autora kao provodnu nit svojih studija iznose tezu o tradiciji poetičnoga jezika u ekonomskome diskursu, ali i o prožetosti književ-

³ Suvremeni porast zanimanja za interdisciplinarno znanstveno istraživanje odnosa ekonomije i književnosti očituje se objavljivanjem nekoliko recentnih zbornika koji okupljaju eminentne stručnjake iz područja književne teorije, književne kritike, kulturalnih studija te drugih srodnih disciplina. U tom smislu posebno se ističu: Hameršak et al., 2022; Kolanović, 2022; Crosthwaite et al., 2022; Akdere, Baron i Ingraio, 2019; Bourguignon et al., 2025.

nih tekstova ekonomskim diskursom, čime otvaraju put novim mogućnostima međudisciplinarnih izučavanja obje discipline. Heinzelman tako prvi govori o „imaginativnoj ekonomiji“ koja se bavi strukturom ekonomskih sustava temeljenih na imaginaciji i fiktivnim konceptima te o „poetičnoj ekonomiji“ koja analizira korištenje fikcionaliziranoga ekonomskog diskursa u književnosti (12). Kada je riječ o prvoj ili ranoj fazi ekonomske kritike, Heinzelmanova studija predstavlja sofisticirani pogled na suodnose ekonomskih tropa i figura u tekstu i tropa tipičnih za ekonomski diskurs. Heinzelmanov je doprinos reprezentativan za prvu fazu ekonomske kritike budući da većina autora te faze promatra ekonomski sustav kao već formirani sustav tropa novca, kredita, duga, trgovine, vrijednosti, razmjene i ostalih ekonomskih konceptata kao podlogu vlastitoj praksi, ali i tekstualnim i diskurzivnim strategijama književnoga djela. Marc Shell, s druge strane, tvrdi kako su u književnim djelima često sadržane metafore koje se ponekad mogu analizirati u kontekstu „ekonomskoga sadržaja“, a skoro uvijek u kontekstu „ekonomske forme“ (7). Raskol između dviju društvenih sfera, one privatne i one javne političke i ekonomske, zamjećuje Thompson koji književnome tekstu pripisuje ulogu glasnika skrivenoga, utišanog i privatnog svijeta dok diskurs političke ekonomije preuzima čitavu javnu sferu i nameće se kao dominantni narativ maskulinističkoga svijeta. Dijakronijskom analizom usredotočenom na promjene koncepta vrijednosti Thompson utvrđuje kako su svi suvremeni diskursi u polju humanističkih i ekonomskih znanosti podjednako uvjetovani „novom konceptualizacijom novca iz blaga u kapital i posljedičnim rekonfiguracijama novca iz konkretnih novčanica u papire“ (2). Termin ‘papir’ ovdje obuhvaća različite kategorije financijskih dokumenata kojima se trguje na financijskim tržištima i koji upravo zbog svoga fikcionalnog karaktera i nevidljiva kretanja unutar zatvorenih krugova financijskih tržišta stvaraju jedno novo diskurzivno polje oko samoga pojma ‘fikcije’. Sherman (1996) čak tvrdi kako je uspon „dugoročnih pozajmica kooptirao kulturu stvarivši novu kategoriju narativnosti“ (5). Stoga tvrdimo kako romani kao književni tekstovi, ili tekstovi kulture, uvijek reagiraju na promjene u paradigmama reprezentacije novca i ekonomskih sustava. Takve mijene moguće je pratiti u književnosti već od 16. stoljeća kada se bilježe početci koncepta pokroviteljstva ili mecenaštva (danas bismo govorili o sponzoru) koji je otvarao mogućnost umjetničke emancipacije spisateljskoga glasa koji je od početka 20. stoljeća dobivao sve širi prostor za komercijalizaciju svoje kreativnosti. Književni teoretičari Mark Osteen i Martha Woodmansee, urednici zbornika *The New Economic Criticism: Studies at the Intersection of Literature and Economics* koji je uvelike zacrtao put „novoj eko-

nomskoj kritici“, ističu snažniji utjecaj toga trenda od početka 20. stoljeća kada raste zanimanje za čitanje u općoj populaciji i kada dolazi do ozbiljnijega razvoja industrije izdavaštva (8). To je period u kojemu se književni tekst pojavljuje kao roba s razmjenskom vrijednošću na tržištu široke potrošnje i njegov uspjeh u toj kategoriji ne ovisi samo o umjetničkoj inspiraciji pisca i njegovoj tehničkoj umješnosti već i o marketinškim vještinama izdavača koji književne tekstove opremaju i pripremaju za prodaju na otvorenome tržištu. Spomenuti zbornik objavljen je 1999. godine, a njegovim je objavljivanjem i službeno legitimiran zaokret prema ekonomiji, i na polju izučavanja književnosti i u cjelokupnome kulturnom imaginariju humanistike (Kolanović, *Ekonomija i književnost. Nekoliko pretpostavki* 14).

U tom se pogledu književnost kao ekonomska kategorija od toga perioda nadalje nameće kao novi diskurs i u ekonomskoj i u književnoj sferi, čime dolazi do snažnije interakcije književnih studija i ekonomije. Amariglio i Ruccio potkopavaju svako povezivanje književnih tropa i onih ekonomskih naglašavajući kako je oskudno poznavanje materije i strukture druge strane diskusije slabost i književnih teoretičara i ekonomista (383). Ti se autori primarno vežu za marksističku teoriju i njezinu (ne)primjenjivost na suvremenu književnost, ali se također kritički osvrću na svrhovitost kolokacijske uporabe termina ekonomija u izrazima poput simbolička ekonomija ili libidinalna ekonomija (385–386) vidjevši takve izraze tek kao metaforu u književnoteorijskim zapisima. Sam termin ekonomija, tvrde ovi autori, nije se od 80-ih godina prvi puta počeo javljati u kontekstu pojašnjavanja tekstualnih metafora jer njegove uporabe nalazimo već kod Aristotela (386). S jedne strane, Amariglio i Ruccio naglašavaju mogući redukcionistički karakter ekonomije i ekonomskih teorija, ali i simboličke ekonomije, koje su u posljednjih stotinjak godina praktički, naglašavaju R. Gagnier i J. Dupré, „kolonizirale skoro sve društvene i humanističke discipline“ budući da tvrde kako upravo one posjeduju „ključ svih mitologija, bilo u teorijama racionalnog izbora (neoklasicisti), libidinalnih investicija (Jean-Francois Lyotard), općeg ekvivalenta (Jean-Joseph Goux) ili pak same reprezentacije (Jean Baudrillard)“ (402). Osim toga, Amariglio i Ruccio upravo taj redukcionistički karakter ekonomskih teorija pripisuju neoklasičnim ekonomistima čije su teorije protivne marksističkim teorijskim premisama. Takav kritički pogled na ekonomsku kritiku i njezine moguće kratkovidnosti kada je u pitanju kritika književnoga teksta može se prihvatiti ako ustvrdimo da književni kritičar ima vrlo suženu perspektivu ekonomskih sadržaja i ekonomskih termina. Međutim,

tvrdimo kako upravo književnost svojim zadiranjem u polje ekonomskoga znanja i ekonomskoga diskursa posjeduje kapacitet razotkrivanja ograničavajućega obzora njezinih disciplinarnih granica, a posljedično tome, i njezinih praksi koje nerijetko reduciraju ljudske živote i osobne priče na racionalne statističke pokazatelje. S druge strane, književne intervencije proizvode učinak estetskoga zadovoljstva zadirući u polje ekonomije kreativno propitujući i simbolički raščlanjujući normativna ekonomska pravila.

O takvome prožimanju dviju naizgled nesrodnih, a opet povijesno isprepletenih disciplina, Akdere, Baron i Ingrao pišu kao o neminovnome buduću da je ekonomija od svojih početaka u 18. stoljeću, tvrde autori, „moralna znanost“ (4) jer su neki od najvećih ekonomskih znanstvenika bili moralni filozofi (primjerice David Hume i Adam Smith) ili politički filozofi (John Stuart Mill, Alfred Marshall, Milton Friedman, John Maynard Keynes, da navedemo samo neke). Konceptualni jezik ekonomske znanosti građen je tako u bliskome dijalogu sa širokim spektrom drugih disciplina, pa ekonomija kao znanost, tvrde autori, mora nastaviti svoj dijalog s humanistikom (Akdere, Baron i Ingrao 4–5).

Irska – od nacionalizma prema neoliberalizmu: pitanje neoliberalnih identiteta

Ekonomski uspon Irske odvijao se u kompleksnim društvenim i kulturološkim okolnostima u kojima se Irska našla nakon proglašenja neovisnosti od Velike Britanije 1922. godine⁴. Od toga perioda i tijekom narednih desetljeća Irska je politika bila usredotočena na otklanjanje ostataka kolonizatorskih tragova u javno-društvenom diskursu, što je uključivalo i sveobuhvatno preispitivanje identitetskih i kulturoloških politika. Ipak, poput nekih drugih zemalja na tadašnjoj europskoj periferiji, prije svega Grčke i Španjolske, Irska se sredinom 20. stoljeća našla u dubokome rascjepu između snažnih tradicionalističkih društvenih silnica i onih koje su društvo uvodile u moderno doba. Društveno raslojavanje u tome periodu zadobiva zabrinjavajuće razmjere, a tragovi višestoljetne kolonijalne dominacije, i političke i ekonomske, još uvijek su snažno prisutni u irskome društvu. Država u tome periodu i dalje ima presudnu ulogu u oblikovanju socijalne strukture društva i u preraspodjeli društvenih mogućnosti za pojedine slojeve društva. Kao jedna od prvih nacija koje su se oslobodile kolo-

⁴ Irska je bila dijelom britanskoga kolonijalnog projekta od 1801. godine što je uvelike utjecalo na ekonomska kretanja u toj zemlji jer je većina posjeda u tada pretežito ruralnoj Irskoj bila u vlasništvu Britanaca i Anglo-Iraca koji su uživali sve plodove dobiti sa svojih posjeda i držali su domaće stanovništvo u statusu zakupaca koji su radili za vlasnike posjeda i zemlje.

nijalnoga jarma u 20. stoljeću, Irska je nakon potpisivanja Anglo-irskoga sporazuma o razdvajanju Irske od Velike Britanije, u prosincu 1921. godine, postala neovisna država koja je od toga trenutka trebala krenuti u smjeru modernizacije svih ekonomskih aspekata društva. 50-ih godina 20. stoljeća irsko društvo konačno polako izlazi iz sjene višedesetljetnoga nacionalističkog narativa izgradnje nacionalnoga identiteta i okreće se k rješavanju duboko ukorijenjenih ekonomskih problema koji su zemlju doveli do marginalizacije na europskoj karti. Tome je svakako pridonijela i pogubna politika ekonomskoga izolacionizma tijekom prve polovice 20. stoljeća koju je snažno zastupao prvi irski predsjednik Eamon de Valera koji je promovirao dominantan nacionalistički narativ o irskoj samodostatnosti.⁵

Već sredinom 60-ih godina dolazi do velikoga preokreta u ekonomskoj politici Irske i ona potpuno odbacuje sve oblike protekcionizma potpuno se otvarajući prema neoliberalnome tržištu. Rastuća ekonomija, porast javne potrošnje, promjene u strukturi zapošljavanja, ali i usporavanje emigracije ukazivali su na to da će Irska od 60-ih nadalje konačno ući u fazu ekonomske stabilnosti i korjenite društvene preobrazbe. Ipak, to se nije dogodilo, barem ne u onoj mjeri u kojoj su to vlasti očekivale. Ekonomske boljke nastavile su se i tijekom narednih dvaju desetljeća, što je ponovno dovelo Irsku do stagnacije u odnosu na druge europske zemlje. U ekonomskome smislu, osobito izazovno razdoblje bile su 80-e godine kada Irska doživljava ekonomsku depresiju, visoku nezaposlenost i masovni odljev mozгова, dok je javni dug po glavi stanovnika jedno vrijeme bio viši no u ijednoj drugoj zemlji na svijetu (Coulter 2003; Kirby 2010; Maher i O'Brien 2014; Boulet 2015).

No, u tom se periodu zapravo pripremao teren za kasniji ekonomski rast i to nizom oštrih makroekonomskih mjera koje su omogućile početkom 90-ih godina povoljnu klimu za porezna rasterećenja koja će privući američke tehnološke korporacije u Irsku. Uvođenje besplatnoga i dostupnoga osnovnog školovanja 60-ih godina, što je rezultiralo velikim postotkom visokokvalificirane radne snage, članstvo u Europskoj uniji te niz oštrih mjera štednje u javnome

⁵ Dolaskom de Valere na vlast 1932. donesen je zakon prema kojemu kapital u irskim tvrtkama mora biti u vlasništvu države (to je regulirano zakonom nazvanim *Control of Manufacturers Act*). Cilj je bio umanjiti britansku dominaciju nad irskim tvrtkama i osloboditi ih britanskoga kapitala. U vrijeme de Valerine vladavine doneseno je i niz carinskih zakona koji su ograničavali uvoz iz Velike Britanije, što je potaknulo tzv. „ekonomski rat“ s tom zemljom u kojemu su obje strane nastavile ograničavati uvoz roba s one druge strane. Takva se situacija nastavila do 1938. kada Velika Britanija ukida carinske tarife na uvoz iz Irske (Garvin 113).

sektoru tijekom 80-ih godina bili su efikasna podloga onome što je uslijedilo. Osim toga, orijentacija k vanjskoj trgovini te postupno i sve snažnije otvaranje prema tržištima Europske unije dovelo je Irsku tijekom 90-ih godina do ekonomske stabilnosti dovoljne da već 1996. stopa rasta na godišnjoj razini bude veća nego ona u Velikoj Britaniji, što je predstavljalo povijesni presedan. Radikalne promjene koje je Irska doživjela tijekom toga prvog vala ekonomskoga uzleta 90-ih godina u većem su dijelu javnoga diskursa reprezentirane pomoću ideološke matrice općega društvenog blagostanja i bogatstva koje je obuhvatilo baš sve slojeve društva. Međutim, dominantni su narativi ipak ponudili donekle iskrivljenu sliku te faze suvremene povijesti Irske ciljano izostavljajući određene društvene anomalije koje se nisu uklapale u ideološki obojene predodžbe ekonomske arkadije.

U takvoj se društvenoj klimi Irska, kako navode Kirby, Gibbons i Cronin, „1990-ih iz temelja preobrazila“ (1) referirajući se na sintagmu upotrijebljenu u strateškome dokumentu Nacionalnoga ekonomskog i socijalnog vijeća koje je najavilo trogodišnji plan ekonomske i socijalne politike oko koje je postignut konsenzus na svim razinama javne, socijalne i poslovne sfere društva krajem 1999. godine. Naravno, gornja sintagma može se vjernije protumačiti ako je odmah povežemo s jednom drugom sintagmom koja je prepoznatljivo ‘irska’ – sa sintagmom keltski tigar koja je, kako je ranije navedeno, postala metafora nagloga gospodarskog skoka Irske od 90-ih naovamo. Teza o nanovo rođenoj Irskoj zapravo je jedan od načina na koje se pokušalo legitimirati nastanak keltskoga tigra, ali i poistovjetiti ekonomski uspjeh sa stoljetnom borbom ranijih generacija Iraca za neovisnost od Velike Britanije. Proglašenje neovisnosti Irske u drugome desetljeću 20. stoljeća, baš poput proglašenja konačnoga ekonomskog uspjeha početkom 21. stoljeća, predstavljaju važne povijesne prekretnice za ovu zemlju. Obje su bile u javnome diskursu promovirane kao konačan uzlet nacije nakon više desetljeća društvene i političke nestabilnosti, socijalne nepravde i promašenih politika.

Danas dominira stav kako je Irska doživjevši svoj ekonomski napredak krajem 20. i tijekom prvoga desetljeća 21. stoljeća konačno prerasla u moderno, napredno društvo. Međutim, vidljiv je manjak kritičkoga promišljanja stvarnih veza između ekonomskoga rasta i socijalnoga blagostanja jer se vjerojatno podrazumijeva da ekonomski uspjeh uvijek i svugdje donosi i socijalnu pravdu i blagostanje za sve društvene subjekte. Rijetki su se autori ipak upustili u promišljanje takvih veza pa, primjerice, Lee zamjećuje kako „u eri keltskoga tigra

pojedinač funkcionira tek kao proizvođač i konzument“ i kako je Irska „ekonomija, a ne društvo“ (80). U konačnici, u literaturi postoji određena razina suglasnosti oko toga da je izlazak Irske na globalnu scenu osudio tu zemlju i njezinu krhku ekonomiju na ovisnost o stranome kapitalu, odnosno o uglavnom uvoznome ekonomskom modelu (Kirby, 2002; Fagan, 2003; Phelan, 2009; Flynn, 2009; Kennedy, 2015; Nagle, 2015). Analizirajući razna područja reprezentiranja Irske u posljednjih 30 godina, ti autori redom pobijaju široko prihvaćenu tezu o ‘irskom preporodu’ kao nuspojavi snažnoga gospodarskog rasta i otvaranja Irske neoliberalnom kapitalizmu. Kirby tako tvrdi kako je svaka usporedba s prethodnim usponima irske nacije promašena jer ova posljednja verzija ‘ekonomskoga preporoda’ počiva na uvoznome uspjehu i na kapitalu koji nije stvorila Irska ni Irci, već ga je privukla država koja je konstantno davala prioritet ekonomiji nauštrb socijalne države te koja je „kooptirala vodeće sektore civilnoga društva i postavila ih u podložan položaj naspram ekonomije“ (Kirby 29).

Naravno, ona tamnija strana globalizacije nije pronašla svoje mjesto u službenim narativima, pa do danas pronalazimo uglavnom statističke izvore koji svjedoče o društvenoj isključenosti nekih segmenata društva iz sfere ekonomskoga blagostanja, o porastu relativnoga siromaštva građana, o izraženoj klasnoj polarizaciji u vrijeme gospodarskoga rasta te o gospodarskoj zapuštenosti čitavih gradova, regija i pokrajina. Može se stoga reći kako je irska verzija globalizacije rezultirala podijeljenim društvom jer je „paralelno s ekonomskim uspjehom društvo pokazalo manjak napora k socijalnom blagostanju cijeloga društva (Ó Riain i O’Connell 331).

Subvertiranje narativa blagostanja

Kada je 2010. godine irski romanopisac Julian Gough objavio kritički intonirano viđenje stanja irske novelistike u 21. stoljeću, njegov glavni argument bio je manjak osviještenosti mlađih autora o društvenim i ekonomskim promjenama u Irskoj unatrag dva desetljeća. Kritika je posebice bila usmjerena k autorima mlađe generacije koji, prema Goughu, i u novome mileniju ostaju ukotvljeni u prošlosti tematizirajući Irsku pedesetih, šezdesetih i sedamdesetih godina prošloga stoljeća. Fintan O’Toole u polemičkome novinskom članku objavljenom 2001. godine uočio je kako u irskoj novelistici na prijelazu milenija i dalje nije moguće govoriti o intenzivnome književnom predočavanju ekonomskih promjena koje je nacija proživjela u prethodnome desetljeću pod snažnim naletom neoliberalne ekonomije u Irsku. O’Toole takav trend pripisuje poteškoćama u

oblikovanju diskursa ekonomskoga uspjeha bez presedana u povijesti te zemlje tražeći glavnoga krivca za to u brzini i intenzitetu promjena koje su iz temelja dislocirale i preobrazile narative prošlosti i njihove percepcije u sadašnjosti. Upravo je nagla i sveobuhvatna promjena paradigme na razini društva jedan od razloga nedovoljne odvažnosti velikoga broja irskih autora da u prvim godinama novoga milenija otvoreno tematizira prešućene čimbenike dramatičnih društvenih promjena. Naime, u prva dva desetljeća novoga milenija i dalje je zamjetna svojevrsna fetišizacija irske nacionalne prošlosti koja je predstavljala referentnu točku za određivanje vlastite pozicije prema sadašnjosti. U takvome je literarnom okruženju prevladala nakana da se irska prošlost, koliko je god moguće, uljepša s ciljem zadovoljenja potreba moderne turističke slike Irske. Takav suvremeni imaginarij irske mitologije pogodovao je podjednako nacionalističkome i tržišnome diskursu pa je, kako zamjećuje Brewster, dobro posluzio „za manipulaciju poviješću kako bi se zagladili prošli konflikti“ te kako bi Irska, pročišćena od problematične prošlosti, ušla u eru liberalizma i otvorenoga tržišta (25).

U skladu s ranije iznesenim činjenicama, glavni je cilj ovoga istraživanja propitati općeprihvaćene teze o nevoljkosti irskih, napose ženskih autora da tematiziraju irsko ekonomsko transformiranje unatrag zadnja dva desetljeća. Stoga ovdje analiziramo roman autorice Anne Haverty *The Free and Easy* (2006) koji oprimjeruje propitivanje irske tradicije i identiteta u kontekstu neoliberalizacije irske ekonomije. Taj roman, naime, zadire duboko u kulturološke, društvene i ekonomske aspekte suvremene povijesti s ciljem problematiziranja uvriježenih toposa irstva i irske autentičnosti. Anne Enright, iako kritički i komercijalno priznata autorica, u pravilu je percipirana kao postnacionalistički autor, što uvelike ograničava razumijevanje i pozicioniranje njezine proze (Giambona 130–31). Naime, važnost je te proze upravo u autoričinu posezanju duboko u korijene irske tradicije i identiteta s ciljem preispitivanja mehanizama transformiranja pojma 'irstva' u novome mileniju. Analiza će, stoga, nastojati utvrditi strategije kojima Enright svoje fikcionalno viđenje suvremene Irske ukorjenjuje u irski identitet i u irski prostor čime dekonstruira transformirane identitete Irske u kontekstu recentnih zbivanja.

Roman *The Free and Easy* od samoga naslova upućuje čitatelja na karakter ere, ali i na poroznost svih nekada čvrstih kategorija prostora i vremena koje su ovdje dovedene pod znak pitanja. Zaplet romana temelji se na repatrijaciji mladoga Toma Blessmana, Amerikanca irskih korijena koji na molbu boležlji-

voga starog strica, Pendera Gasta, koji mu je jedini preostali član obitelji u New Yorku, dolazi u Irsku prvi puta u životu da bi otkrio što se to 'dramatično' zbiva sa zemljom njegovih predaka. O irskoj prošlosti Pendera Gasta saznajemo tek u grubim crtama i to samo na prvim stranicama romana dok je Tom još uvijek u New Yorku. Nakon njegova polaska u Irsku, lik strica više se ne pojavljuje. Njegova priča, ispričovijedana u trećem licu, tipična je irska emigrantska priča prve polovice 20. stoljeća. Stigavši u Ameriku kao dijete, Pender Gast odrastao je i promijenio ime kako bi zatomio svoje irsko porijeklo i kako bi se potpuno asimilirao u američki kulturni obrazac. U Americi se obogatio zahvaljujući poduzetničkomu duhu, ali nikada nije zasnovao vlastitu obitelj, pa je Tom jedini član obitelji i jedina veza sa starim zavičajem. Ono malo sjećanja koje ima na Irsku, prema vlastitu kazivanju, evocira tamne strane irske prošlosti:

Pender Gast kao mali je dječak odnesen iz svoje rodne zemlje i njegova žestoka odluka da nikada više u nju ne kroči nogom niti ima bilo što s njom nije se vremenom umanjila. Kad bi Pender ikada pristao analizirati takvu odlučnost, što je bilo malo vjerojatno, psiholog bi to vjerojatno objasnio kao izraz elementarnog straha. Njegova su sjećanja na Irsku bila rijetka, ali užasna. Najživlja i najužasnija od tih sjećanja bila su povezana sa smrću. (Haverty 7)

Prizivajući sjećanja na davno napušteni irski zavičaj uz slike smrti i beznađa, Haverty potkopava samu ideju mitologizirane prošlosti koja danas služi ponajviše u turističke svrhe. Pender Gast simbol je svih iseljenih Iraca koji su u bijegu od gladi, neimaštine i represije Katoličke Crkve pobjegli u Ameriku u potrazi za mogućnostima koje im Irska nije mogla pružiti. Penderova sjećanja na Irsku njegova djetinjstva obiluju zagušljivim sobama, leševima izloženim na odru, „crkvenim napjevima koje ni danas ne može podnijeti, koji u njemu bude sjećanja na oblake zagušljivog dima, na teške mirise kapelice, na kišom namočenu odjeću i blato s farme“ (9). Njegova sjećanja, koja se preklapaju s noćnim morama, zbog kojih niti jede niti spava, svjedoče o žestini volje za bijegom od represivnoga obiteljskog i crkvenog okruženja da bi se najednom nanovo rodio na palubi preookeanskoga broda na putu k novoj, američkoj domovini:

Spuštene glave trči iz sobe. Njegov let je neometan. Naučio je da 'ne' može značiti pobjedu. Pjev se gubi u tišini i dok ga se sjeća, nastavlja trčati frenetičnom, ali ravnom linijom, daleko od Irske i od smrti. Zatim stoji uz ogradu na palubi velikog broda. (Haverty 9)

Posvemašnje distanciranje od Irske podrazumijeva i nove identitete i zatiranje svih tragova prošlosti. Za Pendera Gasta, osobu koja je u novi identitet i u „novo ime urasla kao visoko stablo brzoga rasta koje je naposljetku prestalo rasti“ (11), rađanje nove osobe na ostacima sjećanja na staru domovinu bilo je temelj preživljavanja u tome vrlom, novom, kapitalističkom svijetu u kojemu je pripadanje i potpuna asimilacija unutar sustava čvrsta garancija uspjeha. Stoga se Pender u više navrata ograđuje od mogućnosti povratka u Irsku ustvrdivši kako se „nikada ne bi vratio. Bio je odrješit oko toga. Brod je njegovo pravo rodno mjesto. Nikada više neće imati ništa s tim ljudima“ (Haverty 9).

Irska je na prijelazu milenija uspjela postati dijelom istog tog američkog kapitalističkog sna te poželjna destinacija za masovnu imigraciju, ali i repatrijaciju raseljenih Iraca. Ipak, takva nova, blještava i uspješna, ona ima i svoju tamniju stranu. Svjestan upravo te tamne strane kapitalizma i tržišne slobode, jer je i sam od rane mladosti uronjen u kapitalističku mašineriju poduzetništva i duha samostalnosti, Pender Gast svoje ponavljajuće vizije tumači kao sudbinski poziv upomoć svojega naroda. U san mu tako dolaze prizori staroga irskog zavičaja i uvijek nanovo iste slike ispaćenih, suhonjavih spodoba koje ga izbezumljene preklinju za pomoć. Za Pendera Gasta to su iste one figure kojih se sa zebnjom sjeća iz ranoga irskog djetinjstva, iz doba Velike gladi, a koje je temeljito izbrisao iz sjećanja:

Bila je to široka bijela cesta koja se protezala preko velike ravnice i nestajala u dalekim brdima. Gomila ljudi dolazila je cestom i išla prema njemu. Po njima je kišilo, blaga, ali postojana kiša. Što se tiče Irske, kiša je bila zagwarantirana. Ali čudno je to što uopće nisu bili nalik Ircima za koje je vjerovao da ih se sjeća iz djetinjstva. Bili su odjeveni u vrećastu i poderanu odjeću kakvu sasvim sigurno nije vidio nikoga da nosi u staroj domovini. (Haverty 9)

Simbolika ponavljajuće noćne more priprema čitatelja za ono što će uslijediti. Naime, u svim slikama koje se Penderu Gastu javljaju iz noći u noć nigdje nema tragova ruralnoga života od kakvoga su pobjegli otac, brat i on. Nigdje u tim vizijama nema domaćih životinja ni ikakvih tragova proizvoda s irskih farmi. Iako je kontekst noćne more upečatljivo irski, taj kontekst promijenio je formu i sadržaj, to je sada vizija ljudi ‘bez vlasništva’, ljudi na marginama koji su se našli u eri ekonomskoga blagostanja, ali svejedno zazivaju pomoć. Iako je iskorijenio svoja sjećanja na Irsku, pogled unatrag tek je podsjetnik da „u sta-

rome zavičaju Amerikance smatraju tek izvorom financiranja koje će iskamčiti na osjećaje, on nikada ništa nije slao“ (10). U trenutku kada ponavljajuće vizije propasti Irske postaju prevelik teret za onemoćaloga Pendera Gasta, on odlučuje u misiju spasenja stare domovine poslati svoga nećaka, Toma Blessmana. On je u Americi stasao na tmurnim i negativnim narativima staroga zavičaja koje su mu stric i pokojni otac prenijeli. Njihova odlučnost da se više nikada tamo ne vrate i da potpuno zatru irski identitet u sebi prenijela se i na Toma kojemu je ideja odlaska u tu, za njega mističnu i nepoznatu zemlju, potpuno odbojna.

Nakon što popusti stričevu uvjerenanju, Tom Blessman stiže u Dublin na vrhuncu ekonomskoga procvata Irske. Kao potpuni autsajder uranja u atmosferu koja je sasvim suprotna slikama iz Penderovih snova. Zatječe Dublin prepun skupih restorana, luksuznih hotela, skupocjenih automobila. Oko sebe zamjećuje opušteno, zadovoljno i dobro uhranjene ljude čija „mršavost i bljedoća očito nema veze s glađu nego s programima zdrave prehrane i intenzivnim fizičkim treningom tipičnim za stanovnika zapadnjačkih gradova“ (64). Tom uočava kako u tome gradu nema ni traga beskućnicima i prošnjacima. Usađena sjećanja trebala su biti uokvirena fizičkim manifestacijama tradicije i nacionalnoga identiteta, ali umjesto toga Tom zamjećuje neuredno nabacane stilove gradnje, moderne trgovačke centre i nove prometnice. Takve predodžbe Dublina dekonstruiraju službene narative Irske u prvim godinama novoga stoljeća koji su odredili tzv. ‘novi’ irski identitet koji se distancira od siromaštva i zaostalosti. Tom, u svojim obilascima mondenih dablinskih mjesta, pa i u hotelu The Shelbourne u kojemu boravi i koji se koristi kao mjerilo financijskoga uspjeha samoga grada, nigdje ne nalazi Irce kao zaposlenike u uslužnim djelatnostima. U eri ekonomskoga rasta sva su radna mjesta zauzeli useljenici iz zemalja srednje i istočne Europe jer Irska nije više zemlja visoke nezaposlenosti kakva je bila 80-ih godina 20. stoljeća, pa Irca u novome mileniju uživaju blagodati otvorene ekonomije i mogućnosti rada u bolje plaćenim sektorima. Ta predodžba ukazuje na postojanje dubljih podrivajućih čimbenika naracije jer Irska sve do početka svojega ekonomskog rasta nije bila multietničko ni multinacionalno društvo. Upravo su liberalizacija tržišta i otvaranje ekonomije ulaganjima i radnoj snazi osnažili diskurs inkluzivnosti i prihvaćanja različitih etniciteta, što je predstavljalo značajan iskorak za tu tradicionalno katoličku naciju.

Tom je zatečen tim dihotomijama koje staru domovinu čine neprepoznatljivim mjestom. Nijedna prepoznatljiva točka identiteta iz irske prošlosti više ne postoji i tome se došljaku čini kao da je sve što je o Irskoj ikada čuo potpuno

izbrisano iz kolektivnoga sjećanja. O nekadašnjoj Irskoj nitko više ne govori, nitko je se ne sjeća. Unatoč intenzivnom promatranju društvenoga stanja Tom ne može pronaći razlog za eventualnu financijsku pomoć naciji iako je upravo to dobio u zadatak od strica Pendera Gasta. Listajući dnevne novine u očajničkoj potrazi za nekim kome je potrebna financijska pomoć, ne nalazi ništa, tek članke o korumpiranim političarima, o prometnome kaosu diljem zemlje i o teškim zločinima. Irska se u ovoj prozi predočava kao zemlja bez prošlosti i prepoznatljiva identiteta, kao bilo koje drugo zapadnjačko društvo oblikovano prema istome kalupu kapitalističkoga diktata sjaja i poduzetnosti.

Na jednoj u nizu blještavih zabava Tom konačno upoznaje arhetipskoga irskog korumpiranog političara, Etchena MacAnara, kojega netom po dolasku u Dublin vidi na lokalnoj televiziji dok ovaj daje intervju o boljitku Irske. Njegova priča o tome kako želi da njegova zemlja „uživa u napretku, bogatstvu i blagostanju“ i kako želi da njegov narod „sjedne za prepun stol koji je prostrt pred njim“ (50) čini ga idealnim primjerom neoliberalnoga narativa napretka. MacAnar na lokalnoj televiziji propovijeda o „gladi druge vrste koju treba zadovoljiti. Ta glad se ne javlja u statističkim podatcima. Nećete je pronaći u vladinim izvješćima, a zasigurno ju nećete pronaći u izvješćima raznih financijskih institucija“ (51). Ta ‘glad’ o kojoj korumpirani političar priča u medijima nije „duhovna glad“ jer se moderni Irci odriču takve ‘gladi’ i distanciraju se od trauma koje je ta glad izazvala. Vjerska i duhovna prošlost nije u središtu pozornosti, a potrebe suvremenih Iraca za zadovoljenjem gladi podrazumijevaju ponajprije uranjanje u duh konzumerizma radi zadovoljenja gladi za posjedovanjem i društvenom afirmacijom:

Duhovno nije riječ koju koristim, Ed. Prečesto smo to čuli u ovoj zemlji. I čuli smo to od ljudi koji su nas htjeli držati u drugoj vrsti pokornosti. Ali nemojte se zavaravati. Ljudi vape za nečim, za nekakvom hranom, za nekim oblikom uzdržavanja koji ne dobivaju. Oni zapomažu. Njihove ruke možda nisu ispružene u nijemoj molbi, njihova lica možda nisu ispijena od gladi, ali oni su u oskudici. Što žele? (Haverty 9)

Ironizirajući ovaj lik svojevrsnoga vizionara novoga doba, Haverty raščlanjuje pitanje irske autentičnosti koja se predočava kao mjera vrijednosti u eri neoliberalizma. Naime, upravo je u zadnja tri desetljeća suodnos tzv. ‘autentičnosti’ i tržišta omogućio Irskoj da se osovi na noge nakon dugoga razdoblja kolonizacije i prevladavajućega nacionalizma prve polovice 20. stoljeća, čime je autentič-

nost prerasla svoj inicijalni okvir postavši, kako Graham tvrdi, „mitologizirani i fetišizirani znak“ (144). Takva percipirana autentičnost u ovoj je prozi dekonstruirana i pomoću odnosa ostalih protagonista romana prema irskoj baštini i naslijeđu. Kako je blještavilo i bogatstvo Dublina predočilo Tomu jednu sasvim novu, neočekivanu sliku Irske, Tom je u Dublinu okružen ljudima koji u njemu dominantno vide bogatoga američkog investitora u potrazi za unosnim ulaganjem. Time je njegov identitet istovremeno poželjan i asimiliran, ali i izmješten iz uloge autentičnoga Irca koji se vraća u postojbinu svojih predaka da bi pružio tzv. pomoć. On ovdje postaje zamišljeni, iskonstruirani lik financijskoga gurua kojega se poziva na domjenke, ugošćava u domu i rado prima u društvo. Tom vrlo brzo shvaća da je upravo implicirana financijska dimenzija njegova boravka u Dublinu odredila njegovo prihvaćanje i asimilaciju u visoke krugove društva.

Prihvaćanjem takve uloge Tom se zbližava s obitelji Kinane čiji mlađi članovi na različite načine podrivaju ili pak osnažuju koncept irske autentičnosti u eri ekonomskoga procvata. Njihovo prihvaćanje američkoga pridošlice ovisi o percipiranoj financijskoj vrijednosti i društvenoj realiziranosti u Americi. Tako se „Tom predstavio kao investicijski konzultant. Bio je siguran kako Irska predstavlja zanimljive mogućnosti za ulaganje. Naravno, imao je financijsku podršku. Izostavio je informaciju da je ta podrška bio Pender Gast, ali ga je predstavio kao osobu s izoštranim njuhom za ulaganje i povrat, ali i kao osobu koja se nalazi na benignijoj strani korporativnoga spektra“ (58). Pri opisu jednoga od brojnih posjeta domu Kinanovih, tipične irske obitelji koja objeručke živi neoliberalni duh Irske, autorica koristi različite obiteljske percepcije obroka da bi raščlanila pitanje konzumerizma kao temeljnoga idioma romana. Hrana je tako u ovome odlomku medij kojim se izražavaju različite društveno-ekonomske paradigme:

Sami izrazi kojima je [nedjeljna večera] spominjana imali su potencijal podjela, pokazatelj napetosti težnji, kulture i različitih generacija unutar obitelji. Za Ninu i njezina supruga Williea ‘večera’ je bilo koji obrok u kojem su središnje jelo kuhane bjelančevine, povrće i po mogućnosti krumpir. Ali za Dol [koja prihvaća obilje i modernost keltskog tigra] svako jelo konzumirano u poslijepodnevnim satima bilo je isključivo ‘ručak’. I zaboravite meso i krumpir – neka etnička kombinacija iz dalekih krajeva konzumirana u kafiću na plaži uz obilje bijelog vina bila je Dolina ideja dobroga ručka. Eimear je s druge strane bila stroga u korištenju ‘večere’; ali to nije bila gesta solidarnosti s njezinim roditeljima, već način štovanja tradicije koju su oni nesvjesno, pomalo i slučajno, utjelovili. (Haverty 84)

Opis nedjeljnoga ručka odražava različite predodžbe i kulturalne obrasce kojima različiti članovi obitelji pripadaju. Roditelji su, tako, spona s prošlošću i tradicionalnim viđenjem hrane kao energije potrebne za rad. Avangardna kći Dol tipična je predstavnicica mlađe generacije kojoj je sadašnjost jedino percipirano vrijeme, dok Eimear, koja je zaposlena u „industriji baštine“ i za koju su likovi poput Etchena MacAnara apsolutni heroji nove Irske, sebe percipira kao „kanal za posredovanje bogate irske tradicije koja je ležala duboko pohranjena u kolektivnoj psihi ljudi“ (95). Iako čitava garnitura likova ove proze živi isključivo u sadašnjem trenutku i odriče se okretanja k prošlosti simbolizirajući tako različite društvene kategorije neoliberalnoga društva, autorica upotrebljava dva lika kojima dekonstruira irski zaokret od prošlosti k sadašnjosti. Eimear Kinane jedan je od dvaju likova koji svojim društvenim djelovanjem posežu za prošlošću, ali im ona isključivo služi kao sredstvo ostvarivanja financijske dobiti. Dekonstruirajući ideju poduzetništva kao temelja kapitalističkoga društvenog ustroja, autorica predočava Eimear kao osnivačicu svojevrsnoga irskog tematskog parka koji se temelji na oživljavanju, a kada treba, i rekonstruiranju, baštine ‘stare Irske’ za koju čvrsto vjeruje kako je ona temelj irskoga nacionalnog identiteta. Tako Eimear Kinane nastoji oživjeti irsku tradiciju pravljenja pekmeza kakav je pravila njezina baka, ali u tu svrhu „uvozi maline s južne hemisfere po enormnoj cijeni“ (97). Njezin je omiljeni restoran u Dublinu, The Braised Shamrock, replika irske tradicijske kolibe s početka 20. stoljeća; tamo se nudi „autentičnost na tanjuru“ i koriste se, razočarano primjećuje, „prava jaja. To nije autentično. Trebali bi koristiti Bird’s Instant“ (109). Jasno je kako su Eimearini koncepti autentičnosti potpuno tržišno kooptirani čime postaju svojevrсна neautentična simulacija sebe samih. U eri neprojenih mogućnosti odabira, Eimear koristi proizvod uvezen s drugoga kraja svijeta da bi rekonstruirala proizvod stare irske kuhinje koja se zasnivala isključivo na namirnicama uzgojenima na lokalnoj farmi. Posezanje za mogućnostima globaliziranoga tržišta radi oživljavanja tradicije jedna je u nizu pripovjedačkih strategija kojima autorica propituje mit irske autentičnosti koji danas poznajemo iz turističkih brošura.

Umjetnost je u takvoj novoj Irskoj također tek poligon za propitivanje irstva i kulturološkoga identiteta zemlje. Tako je Tom pozvan na konceptualnu izložbu irske tradicije na kojoj dominira živa instalacija nazvana „Dom“ koja predstavlja repliku „tipičnoga“ irskog doma radničke klase iz sredine prošloga stoljeća, u kojemu dvoje umjetnika provodi dan obavljajući rutinske kućne poslove potpuno nezainteresirani za publiku koja ih promatra i komentira. Replika irskoga

života iz neke zamišljene prošlosti sastoji se od „omanjeg, pomalo otrcanog kauča boje graška“ i „malenoga kuhinjskog stola i televizora koji je stalno uključen“ (201). Umjetnička instalacija ‘irskoga doma’ predložena je kao autentičniji dom od svih precijenjenih nekretnina u staklenim neboderima uz rijeku. Označitelji života radničke klase kakva više ne postoji u neoliberalnome sustavu važni su zbog svoje simbolike koja priziva poslijeratne predodžbe nacionalnoga identiteta koje su u suprotnosti s neoliberalnim konstruktima špekulativne autentičnosti. Autentičnost samoga koncepta oživljavanja baštine za marketing irskoga identiteta propituje se i Dolinim komentarima o irskim pubovima koji su u 21. stoljeću isključivo unosan, autentičan izvozni proizvod. Tako na Tomovu primjedbju kako u Temple Baru (kvartu pubova i restorana) sigurno ima „dobrih starih irskih pubova. Slabo osvijetljenih, prašnjavih i melankoličnih, u kojima suhonjavi muškarci srću tamno pivo“ (59), Dol sarkastično odgovara:

Više ne radimo irske pubove. Izvozimo ih. Kao i emigranti prije njih, otišli su u svijet i razmnožili se. Postoji jedan vrlo lijep u Murciji, u Španjolskoj. Stanovnici Murcije tamo piju viski u malim crnim haljinama okruženi Joyceovim portretima. Ovdje se gužvamo u tapas barovima i pijemo Corona pivo. (Haverty 59)

Otvaranje irskoga tržišta i globalizacija potkopali su tzv. irsku ‘autentičnost’ i preokrenuli kulturalne obrasce čineći autentičnost te kulture poroznom, prenosivom i primjenjivom koncepcijom. Neoliberalizam je postao utjecajna globalna paradigma, između ostaloga i zbog ideje nestabilnosti kulturnih matrica nacionalnih država u kojima su identitet i autentičnost postali samo roba koju se kupuje, prenosi i prodaje tamo gdje za nju ima zanimanja. Tom tako prepoznaje u Dublinu istu onu Ameriku iz koje je došao u potrazi za siromašnom, izgladnjelom Irskom iz stričevih vizija. Haverty prije svega parodira nesmiljeni konzumerizam koji je zahvatio Irsku, ali i neobjašnjive težnje da se pod svaku cijenu očuva ideja kulturološke autentičnosti koja se u eri neoliberalizma u Irskoj prodaje kao turistički, tradicijski proizvod. Svaka aktivnost kojom se bave članovi obitelji Kinane omeđena je njihovim značenjem u širemu kontekstu irskoga međunarodnog uspjeha, pa će tako Dol Kinane ispričati Tomu kako je ona „ključna figura u svijetu umjetnosti. Programska direktorica Irske galerije europskih umjetnosti“ (59) koja priprema retrospektivu umjetničkoga pokreta iz 70-ih godina koju financira milijunaš Gibbon Fitzgibbon, još jedna misteriozna irska figura u svijetu bogatih. Naime, diskretno napominje Dol, ulaganje u irske umjetničke projekte postalo je za bogataše „porezno utočište“ (engl. *tax shelter*) (60).

Drugi je lik kojim autorica propituje ideju irske autentičnosti u eri neoliberalizma spomenuti političar Etchen MacAnar. Naime, jedna je od važnijih identitetskih odrednica Irske nomadska etnička skupina Putnici (*Travellers*) koja i danas ima vlastitu kulturu, tradiciju i društveni izričaj. Ulazeći korak dublje u srce irske autentičnosti, Haverty upravo projekt očuvanja te autohtone društvene enklave uzima kao investicijski projekt u koji Tom Blessman ulaže kapital na poticaj korumpiranoga slatkorječivca MacAnara. Njih dvojica ulaze u poslovni projekt pod akronimom PAIT (*the Association for the Preservation of the Irish Traveller*) koji je začet na sasvim pogrešnim pretpostavkama. Ideja da se autohtona irska etnička skupina treba educirati kako očuvati vlastiti identitet pod naletom neoliberalizma još je jedna strategija kojom Haverty potkopava romantizirano korištenje irske baštine u svrhu osnaživanja neoliberalnoga poretka. Takav selektivni pristup afirmaciji pojedinih marginaliziranih segmenata irskog društva u eri neoliberalizma vjerna je preslika paradigme koja počiva na pretpostavci uspješnosti u asimilaciji unutar kulture financijalizirane ekonomije. Ta se paradigma u romanu dodatno podriva kada je zbog pronevjere sredstava i utaje poreza Etchen MacAnar uhićen, a zajedno s njime i Tom Blessman, do kojega vodi trag uloženi i pronevjereni sredstava. Za razliku od Eimear Kinane, koja irsku autentičnost i tradiciju koristi s iskrenim pobudama, iako utemeljenim na pogrešnim motivima, MacAnar je idealan prikaz suvremene inačice korumpiranoga političara kojemu je pristup stranome novcu motivacija za ostvarivanje osobne koristi. Takvo je dekonstruiranje irske autentičnosti pozivanjem na oživljavanje prošlosti autorici poslužilo da ukaže na kolektivnu zaboravljivost Iraca. Naime, Irska koju Haverty predočava nacija je koja živi u sadašnjosti i za sadašnjost budući da ih njihovi pojedinačni pokušaji očuvanja ili oživljavanja ideje autentičnosti i prošlosti zapravo još više distanciraju od nje. Ta je 'stara' Irska iz današnjih turističkih brošura možda percipirana kao kulturalno bogata i zanimljiva iz perspektive sadašnjosti, ali je ekonomski bila slaba i zaostala. Taj aspekt transformacije identiteta nacije iskazan je i pomoću lika ruskoga pjesnika koji u Irskoj boravi da bi „pronašao utjehu prirode“ (148). Odbacujući ideju irskoga uspjeha u eri kapitalizma, ruski pjesnik Vasile ispovijeda se Tomu, koji također doživljava Irsku iz izmještene perspektive došljaka na privremenome boravku. Pokazujući rukom na idilični irski krajolik, Vasile konsternirano izjavljuje:

[...] 'Ne sviđa mi se ovdje. Što mi se ima sviđati', inzistirao je. 'Ako ste pjesnik poput mene, što vam se sviđa?' [...] 'Oko sebe vidim samo da je

duša ovoga naroda nestala.' Svojim dugim pjesničkim prstima pravio je umorne valove prema plavom svodu iznad. 'I vidiš? Izgubili su zemlju. [...] Slušaj, samo kad pomislim na ove divlje, lude ljude i zaplakao bih. Yeats... Volio sam tog tipa. I što nalazim kad napokon dođem u njegovu domovinu? On je neki starac do kojega nikome nije stalo, blijedi na zidu u starom pubu. Jeste li ga vidjeli obješenoga na tim mjestima? Ne pokazuju mu dužno poštovanje.' (Haverty 148)

Zapostavljanje irske kulturne baštine, ponajprije književnosti, za Vasilea je krajnji dokaz da je ta zemlja još jednom izgubila bitku s vanjskim neprijateljem. Upravo se termin 'gubitak' provlači kroz čitav roman kao provodna narativna nit ukazujući na podrivajući potencijal ove proze koja prodire duboko u utišane aspekte irskoga ekonomskog uspjeha i progovara o njezinoj tamnoj strani koja je na marginama ostavila ne samo veći dio Iraca već i nasljeđe nacionalne prošlosti. Autorica kroz lik Vasilea progovara o toj materijalističkoj strani irskoga sada i ovdje. Pri tome je naglasak na kritici neoliberalnoga koncepta nevidljivoga upravljanja mišljenjem naroda i posljedičnoga zauzimanja pasivnih gledišta. Vasile jasno konstatira svoje razočarenje Irskom kakvu je zatekao na povratku iz emigracije: „Dođem ovamo i nađem ljude koji misle samo na novac. Pohlepni ljudi. Duša je izgubljena. Bili bi sretni da imaju diktatora da im šefuje i onda ne bi morali razmišljati. Uopće ne razmišljati. Nikada.“ (149). Naime, u eri neoliberalizma tržišna vrijednost postaje jedino mjerilo uspjeha i kvalitete, a tržište umjetnina nije izuzetak. Autorica je aspekt financijalizacije umjetnosti dekonstruirala i u liku Gibbona Fitzgibbona, još jednoga irskog milijunaša koji je bogatstvo stekao iskorištavajući povoljna tržišna kretanja. Fitzgibbon organizira glamurozne zabave da bi se gosti divili njegovim umjetničkim akvizicijama. Čin pokazivanja time postaje ključni aspekt posjedovanja umjetničkoga djela pa tako i Tom Blessman nazoči jednome takvom događanju organiziranome ponajprije da bi ponosni vlasnik mogao gostima otkriti posebni salon sa slikama irskoga slikara Shiela koji je u eri ekonomskoga uspona irske, upravo zbog predočavanja autentičnih irskih krajobrazu i ruralnoga života kao glavnih motiva svojih slika, postao najtraženiji slikar među novim bogatašima. Fitzgibbon tako uvodi goste u posebnu prostoriju u kojoj čuva samo Shielove slike i pojašnjava kako „je Shiel predstavio živopisni svijet irskoga sela. 'Slikao je svijet, sada, nažalost izgubljen, mojih ljudi, mojih predaka'“ nastavljajući kako je taj svijet sredine prošloga stoljeća „period povijesti koji je izgubljen, ali je sada repozicioniran u prošlosti s patinom nostalgije, romanse i nevinosti koje

nisu bile toliko vidljive u doba kada su slike nastale“ (151). Ukazavši na subverzivni potencijal nostalgije za autentičnošću u eri financijalizacije, autorica tim likom problematizira neke od tradicionalnih toposa irske autentičnosti u eri kapitala. U novim ekonomskim konjunkturama ono što umjetninama daje vrijednost upravo je posezanje umjetnika za autentičnim izrazom nacionalnoga identiteta. Da nema te percipirane autentičnosti na slikama, one ne bi „imale popriličnu vrijednost“ (152), kako svojim gostima hvalisavo tvrdi Fitzgibbon, dok pripovjedač to nadopunjuje komentarem kako „svakako ne bi čovjek dao toliko zidnoga prostora, a kamoli cijeli salon u Iveraghu – svakako ne ako ste Gibbon Fitzgibbon – slikama koje ne vrijede puno“ (152). Uključivanjem diskursa umjetničke vrijednosti u poimanje ere kapitalizma u Irskoj, Haverty propituje nastojanja da se sklop identitetskih obilježja prošloga stoljeća koristi kao jedan od elemenata za zadovoljenje suvremene gladi za zaboravljenim vrijednostima. Poznavatelj bogataških krugova tako će nadodati da Irci odjednom imaju „talent za novac“ i kako „ne mogu svojim pričama to otkloniti. Ne mogu to iskorijeniti iz sebe. Novac je kao zec. Novac mora stvarati novi novac poput zečeva koji stalno stvaraju nove zečeve“ (154). Irstvo je u ovoj prozi živi organizam koji se snažno transformira izjedajući samoga sebe iznutra, on je promjenjiv i prilagodljiv sve snažnijim zahtjevima kapitalističkoga tržišta koje kooptira autentičnost nacionalne kulture i preobražava je u robu koja je u stanju generirati nove vrijednosti. U prizorima u kojima se isprepliću žanr, naracija i vrijeme prevladava ideja vladavine tržišne paradigme koja ne tolerira procese kontinuirane izgradnje i trajanja, dakle svojevrsni *bildungsroman* neoliberalizma, već fiksira sve likove i njihove međusobne odnose isključivo u stagnirajućoj sadašnjosti. Stoga su svi odnosi unutar pripovjedne strukture površni, destruktivni i skliški, čime autorica daje naslutiti neminovnost kraha takvih struktura. U tome pogledu ovaj tekst predstavlja ono što Knežević naziva „važnim popratnim tekstom za ekonomsku povijest“ baš kao što ekonomska povijest predstavlja važan kontekst za razumijevanje romana (Knežević 75). Odnosi su u romanu u tom smislu personificirani odraz ekonomskoga trenutka suvremene Irske jer neoliberalna paradigma počiva upravo na nestalnim, površnim i brzim konzumacijama sadržaja, što ciljano odvlači pozornost pojedinca s bitnih aspekata širega ekonomskog i društvenog konteksta.

Iako Haverty ne nudi radikalne alternative vladajućoj neoliberalnoj hegemoniji, ona ulazi u dijalog s iznimno provokativnim pitanjima irskoga identiteta u eri neoliberalizma te otvara mogućnost zamišljanja eventualnih estetskih

alternativa dominantnim ekonomskim paradigmatama. Stoga na više mjesta u naraciji njezini likovi ulaze u dijalog propitivanja irskoga identiteta u sadašnjem trenutku i to dijeleći svoja viđenja s došljakom Tomom čija je percepcija suvremene Irske uvelike uvjetovana nostalgичnim, izmještenim prostorima anglo-irskog iseljeničtva. Ogledan je primjer autoričina problematiziranja pitanja identiteta Irske u globalnoj konjunkturi upravo razgovor korumpiranoga političara Etchena MacAnara koji ga uspješno kooptira u sve dominantne diskurse suvremene Irske, pri tome ciljano trgujući vizionarstvom alternativnih irskih budućnosti. Poput većine dijaloga u ovome romanu, i ovaj ostaje zamrznut u vremenu i prostoru svojom nedorečenošću i otvorenošću različitim interpretacijama. Upravo ta nedovršenost i zamrznutost u stalnoj sadašnjosti ukazuje na potencijal ovoga teksta da sadašnjost ograniči na neposredni učinak konstituiranjem fluidnih odnosa i nestabilnih identiteta, ali bez kritiziranja pomalo oporih neoliberalnih identiteta. S jedne strane, tekst prodire u intimno, proživljeno i duboko emotivno kod nekih od likova dok istovremeno predočava kratkotrajne, prolazne izljeve emocija koje ponekad dublje ne shvaćaju ni sami sudionici susreta. Takve afektivne proturječnosti odraz su „privilegiranja djelomičnoga, bezvoljnoga i fragmentarnoga kao alternative sirovim materijalističkim sigurnostima narativa ekonomskoga napretka“ (Flannery 3–4). Stoga je propitivanje stabilnoga nacionalnog identiteta zemlje u samoj srži ovoga teksta, ali oklijeva između različitih perspektiva. Od perspektive iseljenika Pendera Gasta kojom roman započinje i koju, onkraj cinizma američkoga poduzetničkog duha, ipak odlikuje nada da se nacija može izvući iz diktata neoliberalizma koji zatire sve pred sobom, do perspektive suvremenih Iraca koji svoj osobni identitet temelje upravo na istom tom neoliberalnom narativu. Tako će korumpirani Etchen MacAnar ustvrditi kako je pravo pitanje „treba li Irska zauzeti svoje mjesto među nacijama svijeta samo kao jedna od njih? Ili kao ona sama?“, na što mu Tom Blessman nesigurno odgovara: „Kao ona sama, pretpostavljam?“. MacAnar u tome trenutku izriče temeljno pitanje romana koje se dotada tek naslućivalo: „Da, to se čini očiglednim. Ali što je ona sama? Koji je njezin identitet? Ovo je pitanje na koje moramo odgovoriti. Nastavili smo dalje, Tom. Crkva je za nas izgubljena. Zemlja je izgubljena. Ali ima li u nama išta više od vjere i polja? Što će zauzeti njihovo mjesto?“ (181). Koncept identiteta utemeljenoga na vjeri i zemlji u eri neoliberalizma postoji samo kao metafora Irske zamrznute u sjećanjima na prošlo stoljeće. Pitanje „ima li išta u nama osim vjere i polja“ ukazuje na poroznost suvremenih koncepata identiteta i na potrebu snažnijega pozicioniranja Irske na globalnoj sceni. „Što će zauzeti njihovo mjesto?“, pita se protagonist u

gornjemu odlomku izražavajući time autorsko propitivanje novodobnih identitetskih paradigmi Irske koja je možda prebrzo prihvatila narative globalizacije izgubivši putem dio svojega nacionalnog suvereniteta.

Zaključak

Sjedinjujući temporalnost i spacijalnost kao gradivne pripovjedne elemente u procesu stvaranja alternativnih narativa sadašnjosti i budućnosti, Anne Havertry ukazala je na kompleksnu semiotiku konzumerizma i financijalizacije kao na kooptirajuće aspekte suvremenoga promišljanja Foucaultova *homo economica* (2008). U takvome sustavu vrijednosti tržišni diktat prosperiteta i uspjeha postaje dominantan narativ irskoga ekonomskog konteksta i temelj „afektivne ekonomije nove irskosti“ u kojoj je nacionalni prioritet biti „*business-friendly*“ (Negra 839). Cijena je takvoga sustava vrijednosti, poručuje Negra, gubitak duše naroda. Ne iznenađuje, stoga, što se Tom Blessman, obilazeći zavičaj svojih predaka, pita „može li se duša naroda, ako je izgubljena, ikada pronaći. Može li se [...] nekako sastaviti?“. Havertry se, naime, kontinuirano vraća ideji međuovisnosti individualnoga i kolektivnoga, sebe i drugoga, idealiziranoga svijeta koji je ranije postojao i onoga koji sada nastanjujemo, a čija je temeljna odlika posvemašnja tržišna aproprijacija usklađena s neoliberalnim principima autonomije, individualizma, konkurencije i materijalizma koji odreda određuju postojanje pojedinca u neoliberalnome društvu. Potrebno se, stoga, zapitati može li neoliberalni subjekt pomiriti takve determinirajuće društvene silnice s onima koje Judith Butler postulira govoreći kako „život drugoga, život koji nije naš vlastiti, također je naš život, jer kakav god smisao ‘naš’ život ima proizlazi upravo iz ove društvenosti, ovoga bivanja, već i od početka, ovisnoga o svijetu drugih, konstituiran je u društvenome svijetu i konstruirao ga je društveni svijet“ (140). Jasno je, naime, kako Havertry svoga čitatelja uvodi u višestoljetni svijet ukorijenjenih predrasuda i društvenih normi ocrtanih duž naizgled nevidljivih linija roda i društvene klase. Takav naslijeđeni poredak i u neoliberalnoj eri nastavlja osnaživati objektivizaciju dok svaku naznaku emocionalnosti ili sentimentalnosti smatra slabošću pojedinca. U znak protivljenja naslijeđenim okvirima Havertry postavlja svoje likove u kompleksne, često indirektne odnose u kojima se potisnute patnje i nesigurnosti ipak preispituju oblikujući usputne i naizgled površne susrete u čvrstu mrežu koja ipak u konačnici osnažuje neoliberalni narativ.

Takva je kritika suvremene irske povijesti ujedno poticaj u smjeru nužnoga suočavanja s narativima sudbine i nužnosti koji su dominirali čitavim procesom irske transformacije iz rubne europske ekonomije u ekonomskoga diva. Pripovijedajući o transformaciji s književne pozicije nekoga tko je iza ogledala neoliberalne ideologije, autorica poručuje kako je Irska novoga milenija imala ključnu ulogu u osnaživanju te ideologije koja je, u konačnici, kooptirala sve alternative logici globalnoga kapitalizma. Stoga, dok u posljednjemu prizoru romana Tom Blessman, netom prije svoga uhićenja pod optužbom sudjelovanja u razgranatome korupcijskom skandalu, komentira: „Baš čudno. Čini mi se kao da sam ovo već negdje ranije vidio“ (281) promatrajući svečanu povorku ulicama Dublina u kojoj umjetnici oživljavaju lažno autentične prizore iz irske povijesti, jasno je kako autorica poručuje da se irska povijest ekonomske kolonizacije ponovila. Tako se sumorne, patriotske vizije američkoga iseljenika s početka romana na kraju pretvaraju u metaforu irske tranzicije, ali i u autorsku kritiku progresivnih narativa neoliberalno-kapitalističke konjunktore i modela njezina djelovanja u recentnoj irskoj povijesti. Ova je proza, u konačnici, predočila transformaciju ideologije konzumerizma u sredstvo preoblikovanja suvremene Irske u turistički tematski park, što dugoročno ne podržava mogućnost stabilnoga irskog identiteta.

Citirana literatura

- Akdere, Çınla, Christine Baron i Bruna Ingrao. „Introduction and Overview.“ *Economics and Literature: A Comparative and Interdisciplinary Approach*, uredile Çınla Akdere i Christine Baron, Routledge, 2018, str. 1–16.
- Amariglio, Jack i David F. Ruccio. „Literary/Cultural ‘Economies’, Economic Discourse, and the Question of Marxism.“ *The New Economic Criticism. Studies at the Intersection of Literature and Economics*, uredili Martha Woodmansee i Mark Osteen, Routledge, 1999, str. 381–400.
- Boulet, Vanessa. „The Irish Economic Crisis: The Expiry of a Development Model.“ *Études irlandaises*, sv. 40, br. 2, 2015, str. 17–30.
- Bourguignon, François, et al., urednici. *Economics and Literature. A Novel Approach*. Routledge, 2025.
- Bracken, Claire, Tara Harney-Mahajan. „A Continuum of Irish Women’s Writing: Reflections on the Post-Celtic Tiger Era.“ *Lit: Literature Interpretation Theory*, sv. 28, br. 1, 2017, str. 1–12.
- Brewster, Scott. „Flying High? Culture, Criticism, Theory since 1990.“ *Irish Literature Since 1990: Diverse Voices*, uredili Scott Brewster i Michael Parker, Manchester UP, 2009, str. 16–39.

- Butler, Judith. „Precarious Life, Vulnerability, and the Ethics of Cohabitation.“ *The Journal of Speculative Philosophy*, sv. 26, br. 2, 2012, str. 134–51.
- Coulter, Coulter i Steve Coleman. „Introduction.“ *The end of Irish History? Critical reflections on the Celtic Tiger*, Manchester UP, 2003.
- Crosthwaite, Paul, et al., urednici. *The Cambridge Companion to Literature and Economics*. Cambridge UP, 2022.
- Dellepiane Avellaneda, Sebastian i Niamh Hardiman. „The European Context of Ireland’s Economic Crisis.“ *The Economic and Social Review*, sv. 41, br. 4, 2010, str. 473–500.
- Fagan, G. Honor. „Globalised Ireland, or contemporary transformations of national identity?“ *The end of Irish history? Critical reflections on the Celtic Tiger*, uredili C. Coulter i S. Coleman, Manchester UP, 2003.
- Flannery, Eoin. „Finance and fiction in Deirdre Madden’s Time Present and Time Past.“ *Irish Studies Review*, sv. 28, br. 3, 2020, str. 305–22.
- Foucault, Michel. *The Birth of Biopolitics: Lectures at the College de France, 1978-79*. Preveli i priredili Michel Senellart i Graham Burchell, Palgrave Macmillan, 2008.
- Flynn, Roddy. „Republic of Ireland PLC – testing the limits of marketisation.“ *Transforming Ireland: Challenges, Critiques, Resources*, uredili Debbie Ging, Michael G. Cronin i Peadar Kirby, Manchester UP, 2009, str. 89–106.
- Gagnier, Regenia i John Dupré. „Reply to Amariglio and Ruccio’s Literary/Cultural ‘Economies’, Economic Discourse, and the Question of Marxism.“ *The New Economic Criticism. Studies at the Intersection of Literature and Economics*, uredili Martha Woodmansee i Mark Osteen, Routledge, 1999, str. 401–407.
- Garvin, Tom. *Preventing the Future: Why Was Ireland So Poor for So Long?*. Gill and Macmillan, 2004.
- Giambona, Genoveffa. „Re-Imagining Tradition: Identity and Depictions of Ireland in Anne Enright’s The Green Road.“ *Études irlandaises*, sv. 45, br. 2, 2020, str. 129–47.
- Gough, Julian. „The state of Irish literature.“ www.juliangough.com. Pristupljeno 10. kolovoza 2021.
- Graham, Colin. *Deconstructing Ireland: Identity, Theory, Culture*, Edinburgh UP, 2001.
- Grgas, Stipe. *Američki studiji danas: Identitet, kapital, specijalnost*. Meandar Media, 2014.
- . „Nosorog kapitala Richarda Powersa u osamdesetima.“ *Književna smotra – časopis za svjetsku književnost*, sv. 41, br. 152 (2), str. 5–12.
- . „Pynchon na oštrici noža tehnologije i ekonomije.“ *Književna smotra – časopis za svjetsku književnost*, sv. 46, br. 172 (2), 2014, str. 29–39.
- . „Reading Richard Powers at the Turn of the Century.“ *Mapping the World of Anglo-American Studies at the Turn of the Century*, uredile Marija Krivokapić i Aleksandra Nikčević-Batričević, Cambridge Scholars Publishing, 2015, str. 3–20.
- Hameršak, Marijana, et al., urednice. *Ekonomija i književnost/Economy and Literature*. Hrvatska sveučilišna naklada, 2022.

- Hardiman, Niamh. „Economic Crisis and the Politics of Austerity in Ireland.“ *Economic sociology – The European Electronic Newsletter*, sv. 20, br. 3, 2011, str. 35–37.
- Haverty, Anne. *The Free and Easy*. Chatto & Windus, 2006.
- Heinzelman, Kurt. *The Economics of the Imagination*. U of Massachusetts P, 1980.
- Keatinge, Benjamin. „The language of Globalization in Contemporary Irish Poetry.“ *Studi Irlandesi. A Journal of Irish Studies*, br. 4, 2014, str. 69–84.
- Kennedy, S. „A perfect storm: crisis, capitalism and democracy.“ *Ireland Under Austerity. Neoliberal Crisis, neoliberal solutions*, uredili Colin Coulter i Angela Nagle, Manchester UP, 2015, str. 86–109.
- Kiberd, Declan. „Foreword.“ *Sub-Versions. Trans-National Readings of Modern Irish Literature*. Rodopi, 2010.
- Kirby, Peadar, Luke Gibbons i Michael Cronin. „Introduction: The Reinvention of Ireland: A Critical Perspective.“ *Reinventing Ireland. Culture, Society and the Global Economy*, uredili Peadar Kirby, Luke Gibbons, Michael Cronin, Pluto Press, 2002, str. 1–18.
- Kirby, Peadar, Luke Gibbons i Michael Cronin. „Conclusions and Transformations.“ *Reinventing Ireland. Culture, Society and the Global Economy*, uredili Peadar Kirby, Luke Gibbons i Michael Cronin, Pluto Press, 2002, str. 196–208.
- Kirby, Peadar. *The Celtic Tiger in Collapse. Explaining the Weaknesses of the Irish Model*. Palgrave Macmillan, 2010.
- Knežević, Borislav. „The Idiom of Accounting in the English Novel. A Few Remarks.“ *Ekonomija i književnost/Economy and Literature*, uredile Marijana Hameršak, Maša Kolanović i Lana Molvarec, Hrvatska sveučilišna naklada, 2022, str. 41–76.
- Kolanović, Maša. „Ekonomija i književnost.“ *Književna smotra – časopis za svjetsku književnost*, sv. 50, br. 189 (3), 2018, str. 21–23.
- . „Ekonomija i književnost. Nekoliko pretpostavki za uvod u istraživanje.“ *Ekonomija i književnost/Economy and Literature*, uredile Marijana Hameršak, Maša Kolanović i Lana Molvarec, Hrvatska sveučilišna naklada, 2022, str. 5–28.
- Lanchester, John. „Can Economist and Humanist Ever Be Friends?“ *The New Yorker Magazine*, <https://www.newyorker.com/magazine/2018/07/23/can-economists-and-humanists-ever-be-friends>. Pristupljeno 30. srpnja 2021.
- Lee, J. J. „A Sense of Place in the Celtic Tiger?“ *Are We Forgetting Something?: Our Society in the New Millenium*, uredili Harry Bohan i Gerard Kennedy, Veritas, 1999, str. 71–93.
- Maher, Eamon i Eugene O’Brien. „Introduction.“ *From Prosperity to Austerity. A socio-cultural critique of the Celtic Tiger and its aftermath*, uredili Eamon Maher i Eugene O’Brien, Manchester UP, 2014.
- McCloskey, Deirdre. *The Rhetoric of Economics*. Madison, Wisconsin: U of Wisconsin P, 1985.
- Mikowski, Sylvie. „‘What does a woman want?’: Irish contemporary women’s fiction and an expression of desire in an era of plenty.“ *From Prosperity to Austerity. A Socio-Cultural Critique of the Celtic Tiger and its Aftermath*, uredili Eamon Maher i Eugene O’Brien, Manchester UP, 2014, str. 89–102.

- Morton, Gary Saul i Morton Schapiro. *Cents and Sensibility: What Economics can learn from the Humanities*. Princeton UP, 2017.
- Nagle, Angela. „Ireland and the new economy.“ *Ireland Under Austerity. Neoliberal Crisis, neoliberal solutions*, uredili Colin Coulter i Angela Nagle, Manchester UP, 2015, str. 110–130.
- Negra, Diane. „Urban Space, Luxury Retailing and the New Irishness.“ *Cultural Studies*, sv. 24, br. 6, 2010, str. 836–853.
- Ó Riain, Seán i Philip J. O’Connell. „The Role of the State in Growth and Welfare.“ *Bust to Boom? The Irish Experience of Growth and Inequality*, uredili Brian Nolan, Philip J. O’Connell i Christopher Whelan, IPA, 2000, str. 310–39.
- Osteen, Mark i Martha Woodmansee. „Taking account of the New Economic Criticism.“ *The New Economic Criticism: Studies at the Intersection of Literature and Economics*, uredili Martha Woodmansee i Mark Osteen, Routledge, 1999, str. 3–50.
- O’Toole, Fintan. „Writing the Boom.“ *The Irish Times*, 25. siječnja 2001. <https://www.irishtimes.com/culture/writing-the-boom-1.273557>. Pristupljeno 21. lipnja 2023.
- Phelan, Sean. „Irish neoliberalism, media and the politics of discourse.“ *Transforming Ireland: Challenges, Critiques, Resources*, uredili Debbie Ging, David Michael D. Cronin i Peadar Kirby, Manchester UP, 2009, str. 73–88.
- Piketty, Thomas. *Capital in the Twenty-First Century*. The Belknap Press of the Harvard UP, 2014.
- Shell, Marc. *The Economy of Literature*. Baltimore: The Johns Hopkins UP, 1978.
- . *Art and Money*. U of Chicago P, 1995.
- Sherman, Sandra. *Finance and Fictionality in the Early Eighteenth Century: Accounting for Defoe*. Cambridge UP, 1996.
- Thompson, James. *Models of Value: Eighteenth-Century Political Economy and the Novel*. Duke UP, 1999.
- Willems, Brian. „Financijski algoritmi u književnosti poslije 2008.: Kim Stanley Robinson i Hari Kunzru.“ *Književna smotra – časopis za svjetsku književnost*, sv. 50, br.189 (3), 2018, str. 3–13.

NEOLIBERAL REVISIONISM AND SUBVERSION OF THE NEW IRISHNESS IN ANNE HAVERTY'S *THE FREE AND EASY*

Abstract

Sanja RADMILO DERADO

Faculty of Economics
University of Split
Cvite Fiskovića 5
HR – 21 000 Split
sradmilo@efst.hr

The article examines the literary representation of the neoliberal economic paradigm in contemporary Irish women's fiction using the example of the novel *The Free and Easy* by Anne Haverty. The grounding of this novel in the wider context of economics, especially neoliberal issues, is interpreted as a way of mediating economic reality through the text, whereby the literary text provides a deeper insight into the reality of global economic systems that have radically changed the Irish social landscape since the 1990s. The starting point of the research is the hypothesis that the cultural and literary imaginary of Ireland is closely connected with its economic and geopolitical status, which is continuously expressed in literary production during most of the twentieth century and in the first two decades of the twenty-first century. The research is grounded in the new economic criticism, a relatively young theoretical paradigm established during the 1980s and the 1990s. Its main goal has been to establish a theoretical-critical apparatus based on economic paradigms and models and to explore the limits of the interdisciplinarity of two scientific disciplines—economics and literature. Therefore, this article aims to show that through the interdisciplinary connection of economics and literature, and using the example of contemporary women's fiction, it is possible to identify and analyze the muted or otherwise marginalized aspects of the modern economic landscape of Ireland. Special attention is paid to the motives of the social and identity gap formed as part of a wider cultural, economic, and social history of neoliberalism.

Keywords: neoliberalism, Irish women's fiction, new economic criticism, Anne Haverty, *Free and Easy*, constructing new Irishness, Irish identities